

ÖZGÜR DOĞAN

İKİ TARAFI DA ANLAMAYA YÖNELİK BİR FİLM

Geçtiğimiz İstanbul Film Festivali'nde izleyici karşısına çıkan, bu ay da Adana Altın Koza Film Festivali'nde yarışacak olan **İki Dil Bir Bavul**, Kürtçe bilmeyen bir öğretmenle Türkçe bilmeyen öğrencilerinin bir ders yılını konu alıyor. Filmin yönetmenliğini Orhan Eskiköy'le paylaşan **Özgür Doğan**'la belgeselin ortaya çıkış sürecini konuştuk.

■ SÖYLEŞİ: AYÇA ÇİFTÇİ

Yirmili yaşlarının başında, muhtemelen “Sivas’ın doğusu”nu daha önce hiç görmemiş, ilk tayiniyle gittiği bir köyde Türkçe bilmeyen Kürt çocuklarıyla baş etmeye çalışan Denizlili toy bir öğretmenin köyde geçirdiği bir seneyi anlatıyor *İki Dil Bir Bavul*. Yaşananlara dışarıdan tek bir söz bile eklemeyen bu bir seneyi izletiyor. Aldığı formasyonun hiç yer vermediği bu durumla başa çıkmak, öğrencilerine Türkçe öğretip onları “standart” olanla eşit hale getirmek, “olağanüstü” olanı olağanla denkleştirip müfredata başlatabilmek öğretmen için büyük bir mücadele konusu. Diğer yandan çocuklar için de bu bir sene bir mücadele yılı; kıyafetleri, mekânı, sosyal ilişki kalıpları ve kurallarıyla zaten her çocuk için yeni bir ortam olan okul, bu çocuklar için kullandığı dille de yeni. Filmdeki ufaklık bir kızın kıvrandığı sahnelerde gördüğümüz gibi, tuvalete gidebilmek için izin alınması gerektiğini öğrenmeleri yetmiyor mesela; “Tuvalete gidebilir miyim?” sorusunu Türkçe olarak söylemeyi de öğrenmeleri gerekiyor.

Bu hikâye üzerine söylenecek çok şey var elbette, ama *İki Dil Bir Bavul* bu sözleri izleyenlere bırakarak çok iyi kurgulanmış bu öyküyü yalın bir şekilde aktarmakla yetiniyor. Böyle bir konu üzerine bu kadar iyi bir malzemeye sahip olmanın getirebileceği didaktik üsluptan özenle kaçınıyor. Aslında, filmin değdiği meselelerle ilgili sözlerin pek çoğu söylendi de; kimisi akademinin dilinden, kimisi siyasetin, kimisi de şiddetin dilinden söylendi. Ama bu film, onca zaman o veya bu şekilde tartışılmış onca şeyin ne üzerine olduğunu çok açık bir şekilde koyuyor ortaya. Kürt meselesi üzerine bir kez olsun söz söylememiş kimsenin bulunamayacağı bu ülkede, “mesele”nin ne olduğuna dair bir hikâyeyi görünür hale getiriyor. Tıpkı köyün okulu gibi ülkenin edebiyatında, sinemasında da yıllarca bir dil yasağı hakim olduğu için görmeden, duymadan, bilmeden edilmiş sözler, alınmış konular *İki Dil Bir Bavul* gibi filmlerle geriye dönülüp tekrar düşünülecek belki de; bu hikâyeleri gördükten, duyduktan, bildikten sonra...

Önce fikir aşamasından bahsedelim. Fikir nasıl oluştu?

2003'te biz başka bir film üzerinde çalışırken bizim okuldan, İletişim Fakültesi'nden mezun olmuş biri Bingöl'de bir okulda öğretmenlik yapıyordu. O bizi ziyarete geldi ve başından geçenleri anlattı. Anlattığı hikâyelerden biri de şu: Sobayı yakmak için gaz lazım. Yarın evden gaz getirin, diyor. Çocuk da ertesi gün kerpeten getiriyor. Çünkü Kürtçe gaz, kerpeten demekmiş. Fikrin ilk çıktığı yer burası aslında. Bundan iyi bir film olabilir, diye düşündük. O zaman dedik ki, biz bu filmi çekeriz. Başlangıçta o arkadaş kabul etmişti ama sonra vazgeçti. Başka şeyler de girdi araya, proje kaldı. Projeyi tekrar ele almaya karar verince, benim çocukluk anılarımdan faydalandık. Çünkü, ben de filmdeki çocuklarla aynı deneyimi yaşadım. Okula başladığımda ben de Türkçe bilmiyordum, zorla öğrendim. O anılar üzerinden gittik. Bir de benim kuzenimin anıları çok canlıdır, çok da güzel anlatır. Bir gece, bütün çocukluğunu baştan sona anlattı. Biz de hikâyeyi onun anlattıkları üzerinden kurduk. İşleyiş, yüzde doksan böyle oldu. Belgesel Sinemacılar Birliği'nin bir atölyesi vardı, orada sunduk. Bize bir 'trailer' çekin, öyle anlatın dediler. Ben Muş, Varto'luyum. Varto'ya

gidip bir 'trailer' çektik. Bu süreçte bir yandan yazıyoruz, birileriyle tartışıyoruz. Sonra Greenhouse'a başvurduk. Projeyi bu hale getiren de Greenhouse oldu. Aslında biz arkadaşlarımızla konuştuktan sonra proje çok netti ama kimseye anlatamıyorduk. En büyük sıkıntımız buydu. Greenhouse bize bir proje nasıl yazılır, nasıl para bulunur, nasıl ilişki sağlanır; bunları öğretti.

Yer olarak aklımıza ilk Varto geldi. Orada ilişkilerimiz nedeniyle daha rahat edebildik. Para zaten yok. Fakat Varto'ya devlet dil sorunu için bir çözüm bulmuş, anaokulları açmış. Çocuklar da az buçuk Türkçe öğrenip okula başlıyorlar. O yüzden Varto'dan vazgeçtik. İki defa Urfa ve Maraş bölgesine gittik. Oralar kısmen daha rahat; savaş etkilemiyor, çok fazla asker baskısı yok. O dönem şöyle düşündük; bizim yeni gelmiş, sıfırdan başlayan bir öğretmen bulma şansımız pek yok, o yüzden yarım dönemlik ya da bir dönemlik bir öğretmeni ele alalım. Fakat Greenhouse'takiler bekleyip uğraşmamızı söylediler. Oraya yeni atanmış bir öğretmen bulun, dediler. Sonra, bulduğumuz bütün köylerden, öğretmenlerden vazgeçip Ağustos'un ortasında Viranşehir'e gittik. Öğretmenevinde bekledik. Öğretmenler ilk oraya gidiyorlar. Ama orada da aradığımızı bulamadık. Siverek'e gittik. Sonuçta, bu öğretmeni bulana kadar elliden fazla öğretmenle görüştük. Bazen de, öğretmeni onaylıyoruz fakat köye gidiyoruz, köy devasa bir köy, bizim orada çekim yapmamız olanaksız. Sonunda Emre'yi bulduk. Bir gün yıkılmış bir halde öğretmen evinin bahçesinde oturuyordu, oraya atanmayı hiç beklemiyormuş. Tanıştık, önerdik, tamam dedi. Köy de uygundu ve başladık.

"Biz belgesel sinema yapacaksak bu sinema asla konuşan kafalar veya üst ses içeren klasik belgesellere benzememeliydi. Konu itibarıyla da, Kürtlerin de Türklerin de küfür etmeyeceği, durup düşüneneceği bir film yapacağız dedik."

İyi ki de bu kadar beklemişsiniz. Emre'nin de ilk öğretmenlik deneyimi olması, hikâyeyi çok daha güçlü hale getiriyor.

Tabii ki. Zaten iki hafta içinde onu bulamazsak film olmayacaktı. Bırakıp bir sonraki sene bekleyecektik. İşin bir de böyle gerilimli bir boyutu var. Gelen uymuyor. Bir sene daha beklemek var...

Emre'nin çekinceleri oldu mu projeye ilgili? Onu ikna etmek zor oldu mu?

Öğretmenlerle konuşmadan önce Kaymakamlık ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli resmi izinleri almıştık, zaten başka türlü kimse yaşamıyor. Emre de sanırım ona orada arkadaş olacağız, gelip gideceğiz

diye düşündü. Bir sıkıntı olmadı.

Yaza kadar olan süreçte ne kadar süre boyunca oradaydınız?

Toplam sekiz defa gittik ve orada yaklaşık yetmiş beş gün geçirdik.

Filmde, kamera hiçbir şekilde orada yokmuş gibi bir dil kuruyor. İzleyici bir şekilde oradaymış ve olan biteni görüyormuş gibi... Genel olarak belgesel dair duruşunuzla mı ilgili bu, yoksa böyle bir konuyu aktarırken böyle bir tarafsızlık vurgusunun daha doğru olacağını mı düşündünüz?

İkisi de var. Biz bu filmi sinema filmi olarak çekeceğiz, görsel dil olarak da çok uğraşacağız diye yola çıktık. Bu yüzden de teknik olarak başımıza bir sürü şey geldi. Biz belgesel sinema yapacaksak bu sinema asla konuşan kafalar veya üst ses içeren klasik belgesellere benzememeliydi. Konu itibarıyla da, Kürtlerin de Türklerin de küfür etmeyeceği, durup düşüneneceği bir film yapacağız dedik. Emre'nin yaşadıkları da o köylere gelen öğretmenlerin yaşadığı şeyler. Benim çocukluğumda okula dört ya da beş öğretmen geldi ve onlar da çok az kaldılar. Bu benim hiç anlayamadığım bir şeydi. Bu adamlar niye gelip hemen gidiyorlar? Bizimkiler de çok iyi davranıyorlar üstelik. Siz batıdan bir adamı alıp elektriğin suyun olmadığı, altı ay yolların kapandığı, dört ayda bir gidip maaşını aldığı dağ başına gönderiyorsunuz... *İki Dil Bir Bavul*, her iki tarafı da anlamaya yönelik bir film. Eğer ortada taraflar varsa, taraf tutmayan, iki tarafı anlamaya yönelik bir film. Bu

“Tüm süreçte bize anlatılanlar, çocuklarla çekim yapmanın zorluğu doğrultusunda. Bu başlangıçta biraz ürküttü bizi ama çekimlerde hiç sorun yaşamadık.”

yüzden biz belli bir mesafede duruyoruz, içlerine girmiyoruz. Anlayabildiğimiz kadarını, onların hayatını bozmadan aktarıyoruz.

Zaten kadrajlardan da anlaşılıyor bu, kamera çoğu zaman kapının dışında.

Evet. Bunlar bilerek yapılmış şeyler. Çünkü biz tretmanı çok iyi hazırlamıştık. Sürprizler hariç yüzde doksan o tretmana uygun şeyler çıktık. Her şey çok bellidir orada. Herkes aynı şeyi yaşar. Benim zamanımda da her şey aynıydı. Acelemiz de yoktu, önümüzde dokuz ay gibi bir süreç vardı. Kaçtırmamamız, muhakkak yakalamamız gereken şeyler vardı tabii, özellikle sınıf içinde, ama temel olarak bildiğimiz şeylerdi, her şeye çok hakimdik. O yüzden bekleyip, bilinçli olarak mümkün olduğu kadar sabit karelerle, az kamera hareketi kullanarak çıktık.

Hikâyenin ana karakteri olarak Emre’yi seçmek, filmi onun yolculuğuyla başlatmak... Aslında izleyenler o köye ilk onunla adım atmış oluyorlar. “Köye bir gün öğretmen gelir” gibi değil de “ben bir gün böyle bir köye giderim”in hikâyesi gibi.

Bu aslında dilsel bir tercih. Çünkü dışardan

gelen Emre; sabit olan köy. Yani aslında o arada durabilmeyi sağlamak için bir yol bu. Onunla başlıyoruz çünkü biz de buradan oraya dışardan gidiyoruz. Beraber oraya varıyoruz. O nasıl tanıyor, nasıl görüyorsa, nasıl anlıyorsa ya da anlamıyorsa biz de her ne kadar daha çok şey bilsek de, anlasak da, bazen onu bırakıp diğer tarafa gitsek onunla gelip, onunla beraber köyden ayrılıyor. Gerçi onunla beraber köyden ayrıldık. O çocuklarla kaldık.

Peki bir belgesel filmde çocuklarla çalışmak daha mı kolay yoksa daha mı zorlayıcı oldu? Mesela kameranın varlığını daha mı kolay unutuyorlar?

Öncelikle, kamerayla ilgili hiçbir fikirleri yok. O yüzden daha kolay oldu. Tüm süreçte bize anlatılanlar, çocuklarla çekim yapmanın zorluğu doğrultusunda. Bu başlangıçta biraz ürküttü bizi ama çekimlerde hiç sorun yaşamadık. Çünkü aslında onların bütün dikkatleri Emre’de; sınıftaki tek otorite Emre. Bütün dikkatleri ‘Emre ne yapacak şimdi?’de. Onun gözünün içine bakıyorlar. Siz orada hiçbir şeysiniz... Zaten ekip çok küçük ve biz hep kenarda duruyoruz. Umurlarında deği-

liz. Genel olarak da, insanlar kameranın, filmin ne olduğunu bilmiyorlarsa rol yapmazlar. O yüzden çok rahattık. Onlara tek söylediğim şey çat pat öğrendiğim Kurmenci ile “Kameraya bakma” oldu. Bir kere demen yetiyor zaten.

Ben de “Kürtçe biliyor musunuz?” diye soracaktım...

Ben Zazaca biliyorum. Kurmenci’yi ise günlük yaşamı idare edecek kadar. Konuştukları şeyleri çat-pat anlıyorum. En azından bir bağlama oturtuyorum. Çok temel bir Kürtçe.

Belgeselde müdahalenin sınırları meslesine gelelim. Ne kadar müdahale ettiniz? Yoksa hiçbir şeye müdahale etmeden mi çıktınız bütün malzemeyi?

Müdahale şöyle olmuş olabilir. Emre’nin annesi arıyordu mesela, biz de kameraları daha kurmamış oluyorduk, “Emre açma telefonu, bizi bekle” diyorduk. Eğer telefona bir dakika geç cevap vermesi hayatına müdahale oluyorsa, bu şekilde bir müdahalemiz oldu. Ya da annesini arayacağı zaman bize haber vermesini istemek şeklinde müdahaleler yaptık. Fakat “bu dersi tekrar ver,” ya da “çık, tekrar gir,” tarzı bir müdahalemiz olmadı. Zaten müdahale edemezsiniz. Her şey kendi akışında gidiyor. Yani hazırlanmaya ya da ertelemeye yönelik çok basit müdahaleler oldu. ■